

ისლამური სამხედრო სამართალი

ნუგზარ ბარდაველიძე*

I. შესავალი

ისლამური სამხედრო სამართალმცოდნეობა მოიცავს იმ სწავლებას, რომელიც, შარიათსა და ფიკჰზე დაყრდნობით, შემუშავებულ იქნა ულემების მიერ, როგორც ისლამური სწორი გზა, ანუ ისლამის მოთხოვნებისა და ბრძოლის წარმოების ხერხების ერთიანობა, რომელსაც ომის დროს განუხრელად უნდა იცავდნენ და ემორჩილებოდნენ მუსლიმი მეომრები. ზოგიერთი მუსლიმი მეცნიერი და რელიგიური მოღვაწე ისლამურ პრინციპებზე დაფუძნებულ შეიარაღებულ ბრძოლას განიხილავს მცირე ჯიჰადად. ბრძოლის წარმოების უმთავრესი პრინციპი განპირობებულია იმ რელიგიური მოთხოვნით, რომ თითოეული მუსლიმის დამოკიდებულება მუსლიმთა სხვა თემის წევრებისადმი უნდა იყოს ისეთივე, როგორც საკუთარი თემის წარმომადგენლებთან. მუსლიმების-თვის სამართლიანია ომი, თუ ის წარმოებს კანონიერი თავდაცვი-სათვის ან სხვა მუსლიმი თანამომხმეებისთვის დახმარების აღმოჩენის მიზნით, ასევე, დაზავების ხელშეკრულების დამრღვევთა დასასჯელად. მაგრამ გათვალისწინებული და დაცული უნდა იყოს მოთხოვნა, რომ საბრძოლო მოქმედებები უნდა შეწყდეს მაშინვე, როგორც კი მოწინააღმდეგე ზავს მოითხოვს ან არსებული საფრთხეები მოიხსნება.

II. სამხედრო მოთხოვნების (წესდების) შემუშავება

---

* საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის პროფესორი. orcid.org/0000-0002-5121-5074

მუსლიმი მეომრებისათვის პირველი სამხედრო მოთხოვნები და აუცილებელი წესები ჩამოყალიბდა ჰიჯრის პირველსავე წლებში, ანუ უმაღლვე, როგორც კი მუჰამედ წინასწარმეტყველმა მედინაში ისლამური სახელმწიფოს შექმნა დაიწყო. ჰიჯრის საწყის ეტაპზე ეს წესები ყალიბდებოდა და ვითარდებოდა ყურანის დარიგებების შესაბამისად, მკაცრად განსაზღვრული მოთხოვნების დაცვით. ამ წესებისა და მოთხოვნების მთავარი თემა იყო, ბრძოლის წარ-მოების ვითარებაში, მუსლიმ მეომართა მხრიდან რწმენისა და სამართლიანობის დაცვა. ამ ეტაპზე ეს მოთხოვნები არ მოიცავდა ჯიჰადს და არც ომის წარმოების ზოგად წესებს.

ჯიჰადს სამხედრო განზომილება მიენიჭა მხოლოდ მუსლიმთა პირველი თემის (მუჰაჯირების)¹ წინააღმდეგ მექელი ყურეიშელების მუდმივი, მკაცრი საბრძოლო-შემაჯიწროებელი მოქმედებების გაჩაღების შემდეგ. ანუ ჯიჰადი იქცა მუსლიმთა წინააღმდეგ განხორციელებული აგრესიის შესაბამის პასუხად. მუჰაჯირთა მიერ, ჯიჰადი განიხილებოდა, როგორც ბრძოლა ღვთის გზაზე, რომელიც მოწინააღმდეგე მხარის მიერ მუდმივი იძულების გამო, უნდა ეწარმოებინა მუსლიმთა თემს და შეეწყვიტა, როგორც კი ეს აგრესია აღმოიფხვრებოდა.

ჯიჰადთან დაკავშირებული მოთხოვნები ყალიბდებოდა, ერთი მხრივ, როგორც ცალკეული მორწმუნის ინდივიდუალური და მეორე მხრივ კი, როგორც მთელი ისლამური თემის კოლექტიური მოვალეობები. ამრიგად, მუსლიმურ თემზე თავდასხმის შემთხვევაში, მოწინააღმდეგეზე შეტევა, ანუ ჯიჰადი, განიხილება როგორც ყოველი მუსლიმის აუცილებელი მოთხოვნა. ასე რომ, ჯიჰადი დამატებით მოიცავს და განსაზღვრავს, მუსლიმთა მმართველობის

---

¹ მუჰაჯირები – გადასახლებულები, ისინი ვინც ჰიჯრა შეასრულა. პირველი მუსლიმები, რომლებიც 622 წელს მუჰამედ წინასწარმეტყველთან ერთად მექადან მედინაში გადასახლდნენ. ანსარებთან (მხარდამჭერები, მუჰაჯირთა მედინელი მასპინძლები, რომლებმაც ისლამი მიიღეს) ერთად წარმოადგენდნენ პირველი მუსლიმური თემის ბირთვს.

ქვეყნებსა (დარ ალ-ისლამი) და არამუსლიმური მმართველ-ლობის ქვეშ მყოფ ქვეყნებს (დარ ალ-ჰარბი) შორის ურთიერთ-დამოკიდებულებებსაც.

ისლამური სამართლის პროფესორების – შაჰინ სარდარ ალისა² და ჯავაიდ რაჰმანის³ თანახმად, ისლამური სამხედრო სამართალ-მცოდნეობა სრულიად შეესაბამება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ნორმებს. ამ მოსაზრების დასადასტურებლად, ეს მეცნიერები იმოწმებენ იმ ფაქტს, რომ ისლამური თანამშრომ-ლობის ორგანიზაციის (OIC) წევრი სახელმწიფოები (მუსლიმური სამყაროს უმეტესი ნაწილი) აღიარებენ როგორც ისლამურ კანონებს, ისე გაეროს წესდებს, რაც ამ ორი სამართლებრივი სისტემის თავსებადობაზე მეტყველებს.⁴

III. ომის ეთიკა

მუსლიმთა მხრიდან ბრძოლის წარმოება და სამხედრო მოქმედებები გამართლებულია როგორც ლეგიტიმური თავდაცვის კუთხით, ასევე, როგორც სხვა მუსლიმთა დახმარების თვალ-საზრისით, ხოლო საზავო ხელშეკრულების პირობების დარღვევის შემთხვევაში კი როგორც სტატუს კვოს აღდგენის ერთ-ერთი საშუალება. თუმცა, როგორც უკვე აღინიშნა, საბრძოლო მოქმედებები უმაღლე უნდა შეწყდეს, თუ მხარეებს შორის დაპირისპირების გარემოებები აღარ იარსებებს. ომი უნდა წარმოებდეს მოწესრიგებულად, დისციპლინის დაცვით, რათა არამებრძოლ და

---

² შაჰინ სარდარ ალი – პაკისტანური წარმოშობის ბრიტანელი სამართლის პროფესორი და მწერალი. მუშაობდა პაკისტანის ქალთა უფლებების დაცვის ეროვნული კომისიის თავმჯდომარედ. ამჟამად არის უორიკის უნივერსიტეტის პროფესორი.

³ ჯავაიდ რაჰმანი – პაკისტანური წარმოშობის ბრიტანელი მეცნიერ-იურისტი, ლონდონის ბრუნელის უნივერსიტეტის ისლამური სამართლისა და საერთაშორისო სამართლის პროფესორი.

⁴ Ali Sh. S., Rehman J., *The Concept of Jihad in Islamic International Law*, *Journal of Conflict & Security Law*, Vol.10, No.3, 2005, 321-43.

მშვიდობიან მოსახლეობას ზიანი არ მიადგეს. ასევე, საბრძოლო მოქმედებები უნდა მიმდინარეობდეს მინიმალური აუცილებელი სამხედრო ძალის გამოყენებით, მოწინააღმდეგის მიმართ რისხვისა და სისასტიკის აშკარა გამოვლენის გარეშე და სამხედრო ტყვეების მიმართ ჰუმანური მოპყრობით.

თავისი ცხოვრების მანძილზე მუჰამედ წინასწარმეტყველი მის ირგვლივ დარაზმულ მეომრებს სხვადასხვა სახის დარიგებასა და ბრძანებას აძლევდა, – ამგვარად ჩამოყალიბდა მუსლიმთა მიერ ომის წარმართვის ხერხები. ამ მითითებებიდან უმთავრესი მოთხოვნები განაზოგადა წინასწარმეტყველის თანამებრძოლმა და პირველმა ხალიფა აბუ ბაქრმა ისლამური ჯარის ათი წესის სახით:

ხალხო! ათ წესს გაძლევთ; კარგად დაისწავლეთ! შეჩერდით, ადამიანებო, რათა შევძლო, მოგცეთ ბრძოლის ველზე თქვენ ბელმძღვანელობის ათი წესი:

არ ჩაიდინოთ ღალატი და არ გადაუხვიოთ სწორ გზას;

თქვენ არ უნდა დაასახიროთ გვამები;

არ მოკლათ ბავშვები, არც ქალები და არც მოხუცები;

არ დააზიანოთ ხეები და ნუ დაწვავთ მათ ცეცხლით, განსაკუთრებით ნაყოფისმომტანთ;

არ დახოცოთ მტრის ნახირი, გარდა იმისა, რაც საკვებად გინდათ;

თქვენ შეიძლება შეგვხვდნენ ადამიანები, რომლებმაც მთელი ცხოვრება მონასტრულ სამსახურს მიუძღვნეს, დატოვეთ მშვიდად ისინი.⁵

---

⁵ Aboul-Enein H.Y., Zuhur Sh., Islamic Rulings on Warfare, Strategic Studies Institute, 2004, 22.

ალ-ტაბარის თანახმად⁶, „რჩევების ათი წესი“ აბუ ბაქრმა უსამა იბნ ზაიდის⁷ ლაშქრობისას (632 წ.) გამოსცა. ხალიფა ალიმ კი სიფინის ბრძოლისას (657წ.), ბრძანა, რომ ისლამი არ აძლევს მუსლიმებს ნებას, თავიანთ მტერს წყლის მიწოდება შეუწყვიტონ. ანალოგიურ პრინციპებს იცავდა სარდალი ამრ იბნ ალ-ასი⁸ ეგვიპტის დაპყრობის დროს. ამ ამბების თანამედროვე, მე-7 საუკუნის ეგვიპტელი კოპტი ეპისკოპოსი იოანე ნიკიუსელი⁹ ამრის მიერ ალექსანდრიის დაპყრობასთან დაკავშირებით გადმოსცემს:

„ოც მასკარამს“¹⁰ დატოვეს რა ალექსანდრია, თეოდორე და მთელი მისი ჯარები და მეთაურები გაემუდგნენ კუნძულ კვიპროსისაკენ. და ამის შემდგომ ამრი მუსლიმთა სარდალი

⁶ აბუ ჯაფარ მუჰამად იბნ ჯარირ ატ-ტაბარი (839-923 წწ.) – არაბი ისტორიკოსი და ლეთისმეტყველი. აღიარებულია მუსლიმ ენციკლოპედისტად; იყო ერთ-ერთი ადრეული სამართლის სკოლის – ჯარირისტული მაზჰაბის ფუძემდებელი (IX-X სს.) ყურანის საუკეთესო კომენტარის – თავსირ ალ ტაბარის ავტორი. მას ეკუთვნის ნაშრომი „ნინასნარმეტყველთა და მეფეთა ისტორია“, რომელიც არაბთა სახალიფოს ისტორიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წყაროა. აქვს ცნობები თბილისის მოსახლეობის რაოდენობის შესახებ ბულა თურქის ლაშქრობისას (853 წ.).

⁷ უსამა ბენ ზაიდი – მუჰამედ ნინასნარმეტყველის თანამებრძოლი, სრულიად ახალგაზრდა (სავარაუდოდ 17 წლის), 632 წელს აბუ ბაქრმა სარდლად დანიშნა ბიზანტიის წინააღმდეგ წარმოებულ ომში, სადაც მისმა ლაშქარმა დიდ წარმატებას მიაღწია.

⁸ აბუ აბდულაჰ ამრ იბნ ალ ას ალ ყურაში – არაბი ვაჭარი, სარდალი, დიპლომატი, სახელმწიფო მოღვაწე. თავდაპირველად მუსლიმთა სასტიკი მოწინააღმდეგე, ბადრის, უჰუდის და ხანდაკის ბრძოლებში ებრძოდა მუჰაჯირებს. 628 წელს ჰუდაბიის ზავის შემდგომ მიიღო ისლამი. 661-664 წლებში ეგვიპტის გამგებელი, 657 წ. სიფინის ბრძოლის დროს ხალიფა ალის მოწინააღმდეგე, თუმცა შემდგომ მოინანია ხალიფა ალისთან დაპირისპირება. 662 წელს კაიროში ააგო თავის სახელზე მეჩეთი, რომელიც დღემდე მოქმედა.

⁹ ნიკიუსი – ნილოსის დელტაში არსებული ქალაქი, არაბთა დაპყრობის შემდგომ ეწოდა ფაშათი.

¹⁰ მასკარამი – თვე ეთიოპური კალენდრის მიხედვით, შეესაბამება სექტემბერს.

ძალისხმევის გარეშე შევიდა ალექსანდრიაში და მაცხოვრებლებმა მიიღეს პასტივისცემით იმიტომ, რომ მანამდე ისინი იყვნენ მწუხარებაში. ხოლო როდესაც რომა-ელთაგან ცამეტი წლის განმავლობაში დევნილი აბბა ბენი-ამინი ეგვიპტელთა პატრიარქი¹¹, დაბრუნდა ქალაქ ალექსანდრიაში, გაემურა ეკლესიისაკენ და დაათვალიერა ყოველი საკრებულო. და ყოველმა უთხრა: „რომაელთა გან-დევნა და მუსლიმთა გამარჯვება იმპერატორ ჰერაკლეს¹² ცოდვათა და პატრიარქ კიროსის¹³ მიერ მართლმადი-დებულთა დევნის გამო ხდება, ეს გახდა მიზეზი რომაელთა დამხოვისა და ეგვიპტის დამორჩილებისა მუსლიმთაგან. ხოლო ამრი ყოველდღიურად ძლიერდებოდა თავის ყოველ საქმეში. და იგი კრებდა გადასახადებს რომლებიც იყო დაწესებული, მაგრამ არ წაუღია ეკლესიის არანაირი ქო-ნება, არ ყოფილა ხელყოფის ან ძარცვის არანაირი შემ-თხვევა, და იცავდა იგი მათ მთელი მისი სიცოცხლის მან-ძილზე.“¹⁴

მართალი ხალიფების დროს დამკვიდრებული ომის წარმოების პრინციპები და წესები, განგრძობილ იქნა ჯვაროსნული

---

¹¹ აბბა ბენიამინი – ეგვიპტელთა პატრიარქი (622-661 წწ.).

¹² ჰერაკლე – ბიზანტიის იმპერატორი (610-641 წწ.) ითვლება, რომ მის დროს ხდება აღმოსავლეთ რომის იმპერიის გადასვლა ახალ ეპოქაში. მის დროს ლათინური ენა ბერძნული ენით ჩაანაცვლეს, ხოლო ტიტული „იმპერატორი“ შეცვალა „ბასილევსმა“. წარმატებით დაასრულა მრავალწლიანი ომი ირანთან. მისი იმპერატორობის დროს არაბებმა ბიზანტიას წაართვეს სირიის და ეგვიპტის პროვინციები. ჰერაკლე აქტიურად ერეოდა საეკლესიო საქმეებში, ცდილობდა ეკლესიის გამოყენებას საკუთარი პოლიტიკური კურსის გატარებაში.

¹³ პატრიარქი კიროსი – ბიზანტიელი საეკლესიო და სახელმწიფო მოღვაწე, 620-626 წლებში იყო ფაზისის (კოლხეთი) ეპისკოპოსი, სარგებლობდა იმპერატორ ჰერაკლეს მხარდაჭერით. 630-642 წლებში იყო ალექსანდრიის პატრიარქი და ეგვიპტის ბოლო პრეფექტი, მონოთელიტიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, რისთვისაც ლატერანის (649) და კონსტანტინოპოლის მესამე მსოფლიო (681) კრებების დადგენილებით განკვეთეს ეკლესიიდან.

¹⁴ ohn of Nikiu (c. 600s). "CXX.72-CXXI.3". Chronicle.

ლაშქრობების ეპოქაშიც, როდესაც სულთნები მართავდნენ ისლამურ სამყაროს. თვალსაჩინოებისათვის სალაღინისა¹⁵ და ალ-ქამილის მაგალითის მოყვანაც იკმარებს. მას შემდეგ, რაც სალაღინმა დაამარცხა ფრანკი ჯვაროსნები და გაათავისუფლა იერუსალიმი, ქრისტიანებს ნება მისცა, მშვიდობიანად დაეტოვებინათ წმინდა ქალაქი, ხოლო როდესაც მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის ერთ-ერთი სარდალი, ინგლისის მეფე რიჩარდ ლომგული ავად გახდა, სალაღინმა მას თავისი პირადი მკურნალიც გაუზღავნა.

ჯვაროსნების ეპოქის მემატთანე ოლივერიუს სქოლასტიკოსი ქებითა და აღტაცებით წერს სულთან ალ-ქამილისა და მუსლიმთა ომის წესების შესახებ და გვამცნობს, რომ სულთან ალ-ქამილი¹⁶ დამარცხებულ ჯვაროსანთა ლაშქარს საკვებითა და წყლით ამარაგებდა. მტრის მიმართ მსგავსი თანადგომა გასაოცარი იყო ევროპელთათვის და ევროპაში დაბრუნებული ჯვაროსნები აღტაცებით მოუთხრობდნენ ყველას მუსლიმი მბრძანებლის კეთილშობილ საქციელზე და მის მიერ ომის ისლამური კანონების დაცვაზე.¹⁷

„ვის შეეძლო ეეჭვა, რომ ასეთი სიკეთე, მეგობრობა და ქველმოქმედება ღმერთისგან მოდის? ადამიანებმა, რომელთა მშობლები, ვაჟები და ქალიშვილები, ძმები და დები, ჩვენი

¹⁵ სალაჰ ად-დინ იუსუფ იბნ აიუბი, ევროპაში ცნობილი როგორც სალაღინი, ეგვიპტის სულთანი 1174-1193 წლებში. აიუბიდების დინასტიის დამაარსებელი. 1187 წელს ჯვაროსნებისგან გაათავისუფლა იერუსალიმი. თავისი სიმამაცისა და კეთილშობილების გამო სარგებლობდა ევროპელთა პატივისცემით.

¹⁶ ალ ქამილი, ნასირ ად-დინ მუჰამედ იბნ აჰმადი (1177-1238 წწ.) – ეგვიპტის მმართველ აიუბიდების დინასტიის მეექვსე სულთანი. მოიგერია V ჯვაროსნული ლაშქრობა. VI ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს იმპერატორ ფრიდრიხ II-სთან მოლაპარაკების შემდგომ იერუსალიმი ქრისტიანებს დაუთმო.

¹⁷ Weeramantry C.G., Justice Without Frontiers, The Hague Kluwer International, 1997, 136–37.

ხელით ტანჯვით დაიღუპნენ, რომელთა მიწებიც ჩვენ დავიპყართ, რომლებიც ჩვენ სახლებიდან შიშვლები გაყარეთ, სიცოცხლე შეგვინარჩუნეს, გაგვიყვეს რა საკუთარი საკვები, როდესაც ჩვენ შიმშილით ვიხოცებოდით და სიკეთით აგვავსეს მაშინაც კი, როდესაც მათი ძალაუფლების ქვეშ ვიყავით“.¹⁸

საერთაშორისო სამართლის შესახებ ჯერ კიდევ IX საუკუნეში შექმნილი ადრეული ისლამური ტრაქტატები, თავისთავში უკვე მო-იაზრებდნენ ისლამური ეთიკის, ისლამური ეკონომიკური სამარ-თლისა და ისლამური სამხედრო სამართლის გამოყენებას და ამგვარად საუკუნეთა წიაღიდან ეხმიანებიან თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ისეთ აქტუალურ თემებს როგორცაა: ელჩებთან ურთიერთობა, მძევლებთან, ლტოლვილებთან და სამხედრო ტყვეებთან მოპყრობა; ასევე, თავშესაფრის უფლების გაცემა, ბრძოლის ველზე ქცევის წესები, ქალთა, ბავშვთა და არამეომარი სამოქალაქო პირების დაცვა, მოლაპარაკების წარ-მოება ბრძოლის ხაზს მიღმა, მომწამვლელი იარაღის გამოყენების შეზღუდვა და მტრის ტერიტორიის განადგურებისგან თავის შეკავება.

IV. მოთხოვნები მეომრების მიმართ

ისლამური სამხედრო სამართლის მიხედვით, მუსლიმთა შეიარაღებული ძალები უნდა დაკომპლექტდეს გონებრივად და ფიზიკურად ჯანმრთელი, ზრდასრული მამაკაცებისაგან, რომელთაც არ გააჩნიათ არანაირი ფულადი ან სხვა დავალიანება. ასევე, მუსლიმები სამხედრო სამსახურში არ უნდა იქნენ გაწვეულნი

---

¹⁸ იქვე, 136–37.

იმულებით, საკუთარი სურვილის და ოჯახის წევრთა ნებართვის გარეშე.¹⁹

V. ომის ლეგიტიმურობა

მუსლიმები განასხვავებენ სამართლიან და უსამართლო ომებს. ყურანის თანახმად, თავდაცვითი ბრძოლა არა მხოლოდ კანონიერია (ლეგიტიმურია), არამედ სავალდებულოც არის მუსლიმთათვის. ამასთანავე, ყურანში ნათქვამია, რომ თუ მტრის მტრული ქმედება შეწყდება, მაშინ მტერთან ბრძოლის მიზეზიც ქრება. მუჰამედ წინასწარმეტყველის დროიდან მოყოლებული, მუსლიმური სახელმწიფოები ჩართულნი იყვნენ მრავალრიცხოვან ომებში. ჯიჰადის ცნება, რწმენისთვის ბრძოლის მოვალეობა, დიდი ხანია რაც ასოცირდება რელიგიის გავრცელებისათვის წარმოებულ ომთან. თუმცა ზოგი დამკვირვებელი ასეთ ბრძოლას მოიხსენიებს, როგორც შინაგანი სულიერი ძალისხმევით განხორციელებულ „მცირე ჯიჰადს“. ომის შესახებ ისლამური იურისპრუდენცია განასხვავებს არალეგიტიმურ და ლეგიტიმურ ომს და ადგენს მებრძოლთა მიერ სწორ და არასათანადო ქცევას. მრავალრიცხოვანი დაპყრობითი ომები და ასევე, შეიარაღებული ანტიკოლონიური სამხედრო კამპანიები ჯიჰადებად ცხადდებოდნენ და მათში მონაწილეობა მუსლიმებისათვის ლეგიტიმურიც, სასახელოც და აუცილებელიც იყო.

1. თავდაცვითი ომი

მუსლიმ სამართალმცოდნეთა უმრავლესობის თანახმად, ყურანული “casus belli” (ომის გამართლება) შემოიფარგლება, ერთი მხრივ, მუსლიმთა წინააღმდეგ გაჩაღებული აგრესიით და მეო-

---

¹⁹ Aboul-Enein H. Y., Zuhur Sh., Islamic Rulings on Warfare, Strategic Studies Institute, 2004, 12-13

ნუგზარ ბარდაველიძე

რე მხრივ, რწმენის გამო მუსლიმთა დევნით (ფიტნა). მათი აზრით, ადამიანთა ურწმუნოება თავისთავად სრულიადაც არაა ომის გამართლება. ამიტომ ომი უნდა წარმოებდეს მხოლოდ მეომრების წინააღმდეგ. არამეომარი ადამიანები: ქალები, ბავშვები, სასულიერო პირები, ხანდაზმულები, სულიერად დაავადებულნი, გლეხები, ყმები, უსინათლოები, ხეიბრები და ა.შ., არ უნდა იქნენ მოკლულნი ომიანობის დროს. ასევე, ომი, არ შეიძლება დაიწყოს საკუთარი რელიგიის სხვებისთვის ძალადობრივად თავს მოხვევის გამო. აბდულაზიზ საჩედინა²⁰ ამტკიცებს, რომ თავდაპირველი ჯიჰადი იყო მათ წინააღმდეგ ბრძოლის უფლება, ვინც შეთანხმების დაპირებები დაარღვია. ამრიგად, ყურანმა გაამართლა თავდაცვითი ჯიჰადი და ამით მუსლიმებს საშუალებას მიეცათ ეწარმოებინათ ბრძოლა მტრულ და სახიფათო ძალებთან.²¹

2. შეტევითი ომი

შაფის სკოლის დამფუძნებელი მუჰამედ იბნ იდრის აშ-შაფი (დაახლ. 820) პირველია, ვინც დაუშვა შეტევითი ჯიჰადი. თუმცა ეს ბრძოლა შემოფარგლა მხოლოდ წარმართი არაბების მიმართ რეპრესიით და შეზღუდა ეს ბრძოლა არა არაბი ურწმუნოების წინააღმდეგ.²²

---

²⁰ აბდულაზიზ საჩედინა (დაბ. 1942 წელს ტანზანიაში), პროფესორი, ჯორჯ მეისონის უნივერსიტეტის ისლამური აზროვნების საერთაშორისო ინსტიტუტის (IIIT) ისლამური კვლევების კათედრის გამგე, ქალაქი ფერფაქსი, ვირჯინია, აშშ. კლასიკური ისლამის, ისლამში დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების, ისლამური ბიოეთიკისა და თეოლოგიის აღიარებული სპეციალისტი.

²¹ Sachedina A., *The Just Ruler In Shi'ite Islam*, Oxford University Press, 1988, 106.

²² *War and Peace in Islam: The Uses and Abuses of Jihad*, Edited by H.R.H. Prince Ghazi bin Muhammad, I. Kalin, M.H. Kamali, The Islamic Texts Society, 2013, 76.

აბდულაზიზ საჩედინას თქმით, შეტევითი ჯიჰადი ბადებს კითხვებს იმის შესახებ, შესაძლებელია თუ არა ჯიჰადის გამართლება მორალური ნიშნით. იგი ამტკიცებს, რომ ყურანი მოითხოვს, მუსლიმებმა დაამყარონ სამართლიანი საზოგადოებრივი წესრიგი, რათა გაზარდონ ისლამის გავლენა, რაც საშუალებას მისცემთ საჯაროდ გამოხატონ თავიანთი რწმენა. ვაჰბა ალ-ზუჰაილის²³ აზრით, სამყარო საფუძველია, სადაც ყალიბდება მუსლიმთა და არამუსლიმთა ურთიერთობები და ეს ურთიერთობები ემყარება ყურანის შეგონებებს, რომლებიც ამყარებენ საერთაშორისო მშვიდობიანი თანაცხოვრების პრინციპებს.²⁴ (8:61, 2:208 და 4:94). მუსლიმები უნდა იყვნენ საყოველთაო მშვიდობისმყოფელები და ეს მოთხოვნაც გადმოცემულია ყურანის (4:90; 60: 8) აიათებში.

---

²³ ვაჰბა იბნ მუსტაფა ალ-ზუჰაილი (1932-2015 წწ., სირია), მუსლიმი თეოლოგი, შაფიური მაზჰაბის წარმომადგენელი. არის 50-მდე წიგნის ავტორი, მათ შორის: ყურანის თავსიური, ისლამური ფიკჰის საფუძვლები, ომის გავლენა ისლამურ შარიათზე: შედარებითი კვლევა.

²⁴ ElSayed A., Reclaiming Jihad: A Qur'anic Critique of Terrorism, Kube Publishing, 2015, 104-106.

3. საერთაშორისო კონფლიქტები

საერთაშორისო კონფლიქტი არის შეიარაღებული მოქმედება, რომელსაც ერთი ქვეყნის წინააღმდეგ ახორციელებს მეორე სახელმწიფო. განასხვავებენ **სამოქალაქო ომებს**, ანუ შეიარაღებულ შეტაკებებს სახელმწიფოს შიგნით, სამართლიანობის აღდგენის, მმართველობის შეცვლის ან ძალაუფლების გადანაწილების მიზნით. კლასიკური ისლამის წარმომადგენელი ზოგიერთი მკვლევარი, სამყაროს ჰყოფს ოთხ კატეგორიად: დარ ალ-ისლამი („ისლამის ტერიტორია“), დარ ალ-ჰარბი („ომის ტერიტორია“), დარ ალ-სულჰი („ზავის ტერიტორია“) და დარ ალ ჰიად („ნეიტრალური ტერიტორია“).²⁵ სახელმწიფოების ამგვარი დაყოფა, ასმა აფსარუდინის²⁶ თანახმად, ყურანში და ისლამურ ტრადიციაში არ არის ნახსენები.²⁷

ზოგიერთი თანამედროვე მუსლიმი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ ქვეყნის ან რეგიონის განხილვა როგორც დარ ალ-ისლამის შემადგენელი ნაწილისა, რელიგიური უსაფრთხოებით არის ნაკარ-

---

²⁵ პირველად სამყაროს მსგავსი დაყოფა შემოგვთავაზა ჰანიფიტური მაზჰაბის დამფუძნებელმა იმამმა აბუ ჰანიფმა. შემდგომ ეს კონცეფცია გადაამუშავა შუა საუკუნეების ავტორიტეტულმა თეოლოგმა, ჰანბალისტური მაზჰაბის მიმდევარმა იბნ ტაიმიამ (1263-1328).

²⁶ ასმა აფსარუდინი (1993 წელს მიენიჭა დოქტორის ხარისხი) არის ბერკლის ცენტრის აფილირებული სპეციალისტი, ინდიანას უნივერსიტეტის (ბლუმინგტონი), პროფესორი. არის ისლამის, ყურანისა და ჰადისების, ისლამური ინტელექტუალური ისტორიის, კულტურის, რელიგიურ და პოლიტიკურ აზროვნებაში გენდერის მკვლევარი. კითხულობდა ლექციებს: ჯონს ჰოპკინსის, ნოტრ დამის და ჰარვარდის უნივერსიტეტებში. იგი იყო შუა საუკუნეების ისლამური ცივილიზაციის რუთლიჯის ენციკლოპედიის რედაქტორი და ისლამის ოქსფორდის ლექსიკონის კონსულტანტი (2002). 2015 წელს ირანის პრეზიდენტმა ჰასან როუჰანიმ მისი წიგნი – „სწრაფვა ღმერთის გზაზე: ჯიჰადი და მონამეობა ისლამურ აზროვნებაში“, დააჯილდოვა ჯეიზე ჯაჰანის პრემიით როგორც საუკეთესო ნაშრომი ისლამისტიკაში.

²⁷ Afsaruddin A., Views of Jihad Throughout History, Religion Compass, Vol.1, No.1, 2007, 165-69.

ნახევი. დარ ალ-ისლამის მიწა ნიშნავს, რომ ამ ტერიტორიაზე მუსლიმები რეალურ ცხოვრებაში ისლამის რელიგიურ პრაქტიკას თავისუფლად ახორციელებენ იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ეს ტერიტორია საერო ან არამუსლიმურია. თუმცა მუსლიმთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ქვეყანა ჭეშმარიტად „მშვიდობის სამყოფელი“ მაშინ არის, თუ ის შარიათის კანონებით იმართება.²⁸

4. ომის გამოცხადება

ყურანი მუსლიმებს ავალდებულებს, საომარი მოქმედებების დაწყებამდე, სათანადო წესით გამოაცხადონ ომი. ამრიგად, მოულოდნელი თავდასხმა, ისლამური სამართლის მიხედვით, არაკანონიერია. მუჰამედ წინასწარმეტყველმა, ჰუდაიბიას ზავის დარღვევის შემდგომ, თავისი მტრებს ოთხი თვე ადროვა, რათა მათ გადაეხედათ თავიანთი პოზიციებისათვის და გაეგრძელებინათ მოლაპარაკებები. თუმცა ეს წესი არ არის სავალდებულო, თუ მოწინააღმდეგემ ომი უკვე წამოიწყო. მუსლიმთათვის რელიგიური ცხოვრების წესის იძულებითი შეზღუდვა ომის მოქმედების დაწყებად მიიჩნევა.

VI. მებრძოლთა ქცევა ბრძოლის დროს

ომის დროს ყურანი მუსლიმებს ავალდებულებს, იბრძოლონ მტრის წინააღმდეგ. მიუხედავად ამისა, არსებობს სხვადასხვა შეზღუდვა საბრძოლო მოქმედებების მსვლელობისას. მაგალითად, მტრის დაწვა ან დახრჩობა ნებადართულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეუძლებელია გამარჯვების მიღწევა სხვა გზით. აკრძალულია გვამების დასახიჩრება. ყურანი, ასევე, არ იწონებს მუს-

---

²⁸ იქვე.

ნუგზარ ბარდაველიძე

ლიმი მეომრების მხრიდან ზედმეტი მორთულობის ან არასაჭირო ტრაზახის გამოვლენას.²⁹

პროფესორ სეიდ დამადის აზრით, შუასაუკუნეების მუსლიმი მსაჯულების მიერ ქიმიური ან ბიოლოგიური ომის წინააღმდეგ რაიმე ამკარა აკრძალვები არ შემუშავებულა, რადგან მაშინ ეს საფრთხე არ არსებობდა. მაგრამ ხალილ ალ-მალიქის წიგნში „ჯიჰადის შესახებ“ ნათქვამია, რომ მებრძოლებს ეკრძალებათ ისეთი იარაღის გამოყენება, რომელიც მოწინააღმდეგის მებრძოლებს ზედმეტ ზიანს მიყენებს, გარდა გამოუვალი ვითარებისა. წიგნში სამაგალითოდ მოტანილია შხამიანი შუბების გამოყენების აკრძალვა, რადგან ისინი არასაჭირო (ზედმეტ) ტკივილს აყენებენ ადამიანს.³⁰

VII. სამოქალაქო ტერიტორიები

ყველა მაზჰაბის აზრით, დაუშვებელია ქალების ან ბავშვების მოკვლა, თუ ისინი მუსლიმებს არ ებრძვიან. ჰანაფის, ჰანბალის და მალიქის სკოლები კრძალავს მათ მკვლევლობას, ვისაც არ შეუძლია იბრძოლოს, ამ ჩამონათვალში ხვდებიან: ბერები, გლეხები და ყმები, ასევე, შეზღუდული ფსიქიკური და ფიზიკური შესაძლებლობების მქონენი.³¹

აკრძალულია სამოქალაქო ტერიტორიებისათვის ზიანის მიყენება და საცხოვრებელი ადგილის გამარცვა. ასევე, ხეების, ნათესების, პირუტყვის და მეურნეობის განადგურება. მუსლიმმა მეომრებმა არ შეიძლება გამარცვონ მომლოცველები, რადგანაც ეს ეწინააღმდეგება ჯიჰადის სულისკვეთებას. ასევე, მათ უფლება აქვთ, ადგილობრივი მოსახლეობა მათი სურვილის გარეშე აიძუ-

---

²⁹ Ghamidi J., Mizan, Dar al-Ishraq, 2001; იხ. ციტირება: Quran 8:47.

³⁰ Views of Jihad Throughout History., Dāmād, NY (2003), p. 266

³¹ Peters R., Islam and Colonialism: The Doctrine of Jihad in Modern History, De Gruyter Mouton, 2015, 21.

ლონ, მოამარაგონ სხვადასხვა მატერიალური საშუალებით. თუ ასეთი თანხმობა იქნება, მუსლიმთა არმია ვალდებულია ხალხს ფინანსურად აუნაზღაუროს მათი ხარჯები. ამასთანავე, ისლამური კანონი საშუალებას აძლევს ჯარებს მოახდინონ შეიარაღებული სამხედრო ტექნიკის და მარაგების კონფისკაცია მოწინააღმდეგის საბრძოლო არმიების ბანაკებიდან და სამხედრო შტაბებიდან.³²

---

³² Ghamidi J., Mizan, Dar al-Ishraq, 2001.

VIII. მოლაპარაკებები

ყურანის კომენტატორები თანხმდებიან, რომ მუსლიმები ყოველთვის მზად უნდა იყვნენ ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე, მეორე მხარესთან აწარმოონ მშვიდობიანი მოლაპარაკება. მაუდუდის აზრით³³, ისლამი არ აძლევს მუსლიმებს უფლებას, უარი თქვან მშვიდობაზე და განაგრძონ სისხლისღვრა.³⁴

ისლამური იურისდიქცია მოითხოვს მესამე მხარის ჩართვასაც, როგორც კონფლიქტების დასრულების ეფექტურ საშუალებას. ამგვარი ჩარევა უნდა განხორციელდეს შუამავლების მონაწილეობით, რათა ორ მხარეს შორის დავა სამართლიანად გადაწყდეს.³⁵

IX. დაზავება

მეშვიდე საუკუნის არაბეთის კონტექსტში, ყურანის დადგენილებით, მუსლიმებს თავი უნდა შეეკავებინათ ბრძოლისაგან იმ თვეებში, როდესაც ბრძოლა წარმართ არაბებს ეკრძალებოდათ; ასევე, როდესაც მოწინააღმდეგე ზავს სთავაზობს, მუსლიმთა არმიამ უნდა მიიღოს დაზავება. მაგრამ თუ არამუსლიმები ჩაიდენენ აგრესიას, მუსლიმებს ყოველთვის აქვთ უფლება შესატყვისი პასუხის გაცემისა.

X. სამხედრო ტყვეები

---

³³ აბუ-ალ-მაუდუდი (1903-1979) ცნობილი პაკისტანელი მუსლიმი განმანათლებელი, სახელმწიფო მოღვაწე, ფილოსოფოსი, თეოლოგი და ისტორიკოსი. პარტია „ჯამაათ ი ისლამის“ (1941წ.), დამფუძნებელი და იდეოლოგი.

³⁴ Maududi A.A., *Jihad in Islam*, Vol. 2, New York, 1967, 151-14.

³⁵ *Nonviolence and Peacebuilding in Islamic Context: Bridging Ideals and Reality*, Abu-Nimer, Washington, DC, 2000-2001, 246.

ისლამური კანონის ტრადიციული ინტერპრეტაციით, შესაძლოა კაცები, ქალები და ბავშვები ომის დროს ტყვედ აიყვანონ. საერთოდ, სამხედრო მეთაურის შეხედულებისამებრ, სამხედრო ტყვე შეიძლება დასაჯონ, გაათავისუფლონ, აიღონ მასში გამოსასყიდი, გაცვალონ მუსლიმ ტყვეებში ან მონად აქციონ. ადრეულ ხანებში გამოსასყიდი ზოგჯერ საგანმანათლებლო სახესაც იღებდა, როდესაც წერა-კითხვის მცოდნე პატიმარს შეეძლო თავისი თავისუფლების საფასურად ათი მუსლიმისათვის ესწავლებინა წერა-კითხვა. ზოგიერთი მუსლიმი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ დატყვევებული არ შეიძლება გამოსყიდულ იქნეს ოქრო-ვერცხლით, მაგრამ შეიძლება გაიცვალოს მუსლიმ ტყვეში. სამხედრო ტყვე ქალები და ბავშვები არცერთ შემთხვევაში უნდა დახოცონ, თუნდაც მათი რელიგიური მრწამსის გამო. მაგრამ ისინი შეიძლება გაათავისუფლდნენ ან აიღონ მათში გამოსასყიდი. ქალები, რომლებსაც არ გაათავისუფლებენ და არც გამოსასყიდს გადაიხდიან მათში, ტყვეობაში რჩებიან. ასეთ ტყვეებს უწოდებენ მალაკას, მაგრამ მეცნიერებს შორის არსებობს დავა ამ ტერმინის განმარტებასთან დაკავშირებით. მაგალითად, ბადრის ბრძოლის³⁶ შემდგომ ტყვე ყურე-იშელები ათასიდან ოთხი ათას დიჰრამის გამოსასყიდით გაათავისუფლეს. ხოლო ის ლატაკი დატყვევებულები, რომელთა გამო-სასყიდვც არავინ გადაიხდა, უსასყიდლოდ გაუშვეს. სიკვდილით დასაჯეს ორი წარმართი, რომლებიც მუსლიმთა მიმართ განსაკუთრებული სიძულვილით გამოირჩეოდნენ. მუსლიმები, რომელ-თაც თავისი სამყოფი საკვებიც არ გააჩნდათ, ტყვეებს საკუთარ ლუკმას უყოფდნენ. აძლევდნენ პურს, თავად კი მხოლოდ ფინიკით იკვებებოდნენ.³⁷

³⁶ ბადრის ბრძოლა – მუსლიმთა პირველი მნიშვნელოვანი სამხედრო გამარჯვება მექელ ყურაიშელებზე. 624 წ. 17 რამადანს, პარასკევ დღეს. ისლამური გადმოცემით ეს ერთადერთი ბრძოლაა, რომელშიც მუსლიმთა მხარეს ანგელოზებიც იღებდნენ მონაწილეობას. ბადრის ბრძოლის მონაწილეებს მუსლიმები „ასხაბ ალ-ბადრის“ ეპითეტით მოიხსენიებენ.

³⁷ Хишам И., Жизнеописание Пророка Мухаммада, перевод Г.Н. Абдрахмановича, Москва, 2007, 54, 363.

XI. ალაფი

ალაფი, არაბულად დანიშნა, – ნადავლი, რომელიც მუსლიმმა მეომრებმა მოიპოვეს, უშუალოდ ბრძოლის შედეგად. დანიშნა ნახსენებია ყურანში ენფალის პირველ და ხაშრის მე-6 და მე-7 აიათებში. ნადავლის გაყოფის განჩინება სავარაუდოდ ალ-ბადრის ბრძოლას და იქ მოპოვებულ გამარჯვებას უკავშირდება. ისლამის პირველ წლებში ნადავლის მეოთხედი უშუალოდ მონაწილე მებრძოლეების წილი იყო, მეხუთედი წინასწარმეტყველს, მის ახლობლებს, გაჭირვებულებს, ობლებს ეკუთვნოდა. შემდგომ ეს წილი სახელმწიფო საკუთრებად იქცა. მართალი ხალიფები აბუ-ბაქრი და უმარი ამ მეხუთედს სამად ყოფდნენ და გაჭირვებულებს, ობლებს და მგზავრებს უნაწილებდნენ.³⁸

XII. ადრეული პერიოდის ომები

ისლამის ისტორიაში პირველ ეტაპზე მნიშვნელოვანი ბრძოლები წარმოებდა მუჰამედის წინააღმდეგ მტრულად განწყობილ მექას შეიარაღებულ რაზმებსა და მუსლიმ მუჰაჯირებს შორის; მუსლიმებისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ბადრის ბრძოლა 624 წელს. ადრეულ ბრძოლებს განეკუთვნება უჰუდში (625), ხანდაკში (627), მექასა (630) და ჰუნაინში (630) გამართული შეტაკებები. მუსლიმთა ეს ბრძოლები და გამარჯვებები მათზე მრავალრიცხოვან წარმართებზე ამტკიცებდა მათში ერთი ღმერთის რწმენას და წინასწარმეტყველის ნდობას, რაც კიდევ უფრო მეტ სიმტკიცეს და თავდაჯერებას მატებდა მთელ მუსლიმ თემს.

XIII. საბრძოლო დანაკარგები

---

³⁸ Ислам, Энциклопедический Словарь, Москва, 1991, 54.

მუჰამედ წინასწარმეტყველის მეთაურობით წარმოებულ ყველა ბრძოლაში მოწინააღმდეგეთა ორივე მხრიდან დალუპულთა საერთო რაოდენობა შეიძლება იყოს 1000-ის ფარგლებში. თანამედროვე მუსლიმი მეცნიერი, მაულანა ვაჰიდუდდინ ხანი³⁹ აღნიშნავს, რომ „23 წლის განმავლობაში, სანამ მუსლიმებმა საბოლოო გამარჯვება არ მოიპოვეს თავიანთ სამშობლოში, განხორციელდა 80 სამხედრო ექსპედიცია. აქედან მხოლოდ 20-დე ექსპედიციას ახლდა თან საომარი მოქმედებები. ამ ბრძოლებში დაიღუპა 259 მუსლიმი და 759 არამუსლიმი – სულ 1018 ადამიანი. თუმცა ე.წ. აქლემის ომში რომელიც 656 წელს ბასრასთან გაიმართა და რომელიც ისლამური სამყაროს პირველ სამოქალაქო ომდაც შეიძლება ჩაითვალოს, მხვერპლი, ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, 5 ათასს, ზოგი წყაროს მიხედვით, 10 ათასს შეადგენდა“⁴⁰.

XIV. დასკვნის მაგივრად

ომების მასშტაბები გაიზარდა მართალი ხალიფების დროიდან, როდესაც ისლამური სახალიფოს ტერიტორია რამდენიმე ათწლეულში გადაჭიმული აღმოჩნდა პირინეის ნახევარკუნძულიდან ჩინეთისა და ინდოეთის საზღვრამდე. შემდგომ საუკუნეებში, სახალიფოს ძირითადად საკუთარი ტერიტორიების შენარჩუნებისათვის უხდებოდა ბრძოლები. ფეოდალურმა დაქსაქსულობამ შეასუსტა სახალიფო. X საუკუნის ბოლოს თურქ-ოღუზთა და მათი ბელადის, სელჩუკის მიერ ისლამის აღიარების შემდეგ, ისლამურ სამყაროში ახალი ძლიერი სამხედრო მოთამაშე გამოჩნდა. სელჩუკთა იმპერიის შემქმნელი თულრულ-ბეგი ბაღდადის ხალიფასგან

³⁹ ვაჰიდუდდინ ხანი (1925 წ.) ცნობილია საპატიო წოდებით მაულანა, ინდოელი მუსლიმი მეცნიერი და მშვიდობის დამცველი. სახელი გაითქვა ყურანის კომენტარებით, რომელიც გადათარგმნა ინგლისურ ენაზე. შეყვანილია ისლამურ სამყაროში 500 ყველაზე გავლენიან ადამიანთა სიაში. არის რამდენიმე საერთაშორისო პრემიის ლაურეატი.

⁴⁰ Esposito J.L., *Islam, the Straight Path*, Oxford University Press, 2005.

უკვე სულთნის ტიტულს მიიღებს და ისლამურ სამყაროში თურქული სამხედრო ელემენტი მთავარი წარმართველი ძალა გახდება. მართალია, მონღოლთა დაპყრობებმა დიდი მარცხი მიაყენა ისლამურ სამყაროს, მაგრამ თურქულმა ელემენტმა ახალი მძლავრი ბრძოლისუნარიანი მუხტი შეიტანა მის ცხოვრებაში.

XIII საუკუნის ბოლოს მცირე აზიის უკიდურეს დასავლეთ ტერიტორიაზე ოსმან ღაზის⁴¹ მიერ შექმნილმა ბეილიკმა სულ მალე სწრაფი აღმავლობა დაიწყო. ზოგიერთმა შეიძლება სასწაულადაც ჩათვალოს, რომ სულ მცირე პოლიტიკური ერთეულის ლიდერი რამდენიმე ათწლეულში შექმნის ისეთ ძლიერ სახელმწიფოს, რომელიც გააერთიანებს ისლამურ-სუნიტურ სამყაროს. მართლაც, ოსმან ღაზის ვაჟიშვილის, ორხანის ზეობისას ამ პატარა სამთავროს გარშემო დაიწყება დაქსაქსული თურქულენოვანი სამთავროების გაერთიანება. ორხანის მემკვიდრის, მურად I-ის დროიდან ოსმალთა სასულთნო უძლიერეს იმპერიად გადაიქცევა.

XIV საუკუნიდან, თურქმენული ტომის ყარა-ყოინლუს ბელადი უზუნ-ჰასანი, შემდგომ კი ყიზილბაშთა ლიდერი შაჰ ისმაილ I სეფიანი,⁴² უძლიერეს მუსლიმურ-შიიტურ სახელმწიფოს შექმნიან ირანის ტერიტორიაზე. თუმცა კონფესიური განსხვავებები და თურქულენოვან სამყაროში პირველობის სურვილი, საუკუნოვან სამხედრო დაპირისპირებებს წარმოქმნის ამ ორ უძლიერეს ისლამურ

---

⁴¹ ღაზი — ისლამურ სამყაროში მოხალისე მეომარი, რომელიც სარწმუნოების, სიმართლისა და სამართლიანობის დასაცავად იბრძვის. ოსმალეთის იმპერიაში ღაზის მნიშვნელობა დაკონკრეტდა და მან მიიღო ომში გამარჯვებულის მნიშვნელობა. სულთან მეჰმედ II-ის დროიდან მოყოლებული ამ ტერმინმა საპატიო ტიტულის მნიშვნელობაც შეიძინა. ღაზის ტიტული იმ მონარქებსა და უმაღლეს მმართველებს ენიჭებოდათ, რომლებიც ურწმუნოთა წინააღმდეგ ბრძოლებში გამარჯვებას მიაღწევდნენ. ღაზის საპატიო ტიტულით მოიხსენიებენ ოსმალეთის იმპერიის დამაარსებელ ოსმანსაც და თურქეთის რესპუბლიკის შემქმნელ მუსტაფა ქემალ ათა-თურქსაც.

⁴² ისმაილი დედის მხრიდან იყო, ტრაპიზონის იმპერატორის ქალიშვილის თეოდორა დიდისა და უზუნ ჰასანის შვილიშვილი.

მურ იმპერიას შორის. XVI საუკუნეში ოსმალეთის სულთანის სულეიმან I-ის ნომინალურ ვასალებს წარმოადგენდნენ ჩრდილო კავკასიის ხალხები, ვოლგისპირეთისა და ციმბირის თათრული სახანოები.

ISLAMIC MILITARY LAW

Nugzar Bardavelidze*

Abstract: Islamic military law is a doctrine, which was created by Ulama, basing on Sharia and Fiqh, as right way of Islam – collection of demands and methods of just military actions that are mandatory for Muslim warriors.

Foundations and first rules of Islamic military law were established in the very beginning of Hijra, soon after prophet Muhammad began creation of Islamic state in Medina. The prophet always gave different recommendations and suggestions to the warriors and those instructions became the core of the military law. Most of them were codified and abstracted by the first Khalifa Abu Bakr in the ten rules of Islamic armed forces.

Muslim treaties and documents of IX century already included the rules about Islamic ethics, economical law and implementation of Islamic military law. They regulated issues concerning the relations with ambassadors, displaced people or refugees; also, rules of action in the battle fields, defense of women, children and non-warriors, process of negotiation and dispute settlement, restriction of use of poisoned weapons and prevention of destroy of enemy's territories and etc.

Islamic military law distinguishes just and unjust wars. According Holy Koran, defensive war is not only legal and legitimate, but also mandatory for Muslims.

Key words: Islam, sharia, Khalifa, Koran, Sunna, jihad, dar al-harb, dar al-islam.

---

* Associate Professor at Georgian Technical University, Professor at Sulkhan-Saba Orbeliani University. orcid.org/0000-0002-5121-5074

